

Lücke, M., Tibbits, F., Engel, E., & Fenner, L. (Eds.). (2016). *Change: Handbook for history learning and human rights education*. Schwalbach: Wochenschau Verlag.

Jak propojovat historické a lidskoprávní vzdělávání? Jak se vzájemným kombinováním rozvíjí oba přístupy? Jaká je současná praxe v této oblasti? To jsou otázky, které si kladou autoři publikace *Change: Handbook for history learning and human rights education*. Ta vznikla jako výsledek mezinárodního projektu Svobodné univerzity v Berlíně a Asociace lidskoprávního vzdělávání (HREA). Autoři předkládají čtenářům komplexní příspěvek do debaty o vztahu historického vzdělávání a vzdělávání o lidských právech (*human rights education*). Tento vztah je klíčovou otázkou, která se prolíná metodologickými i prakticky orientovanými částmi knihy.

První část knihy se zaměřuje na současné vzdělávací přístupy spojené s oběma tématy. Cíle historického vzdělávání jsou zde shrnuty do dvou základních dovedností: 1. dekonstruovat existující narativy a 2. být schopen vytvořit vlastní historický narativ. Autoři se zde odvolávají především na německé autory (Jörn Rüsen, Waltraud Schreiber, Andreas Körber). Komplikovanější situace je v případě lidskoprávního vzdělávání. Důvodem jsou lišící se způsoby definování agendy lidských práv na základě toho, kdo je jejich autorem. Vládní instituce dbají primárně na legální zakotvení lidských práv v právu na národní i mezinárodní úrovni, vzdělávání je z jejich perspektivy způsobem jak přispět ke kontinuitě, řádu a sociálnímu smíru. Naopak

nevládní organizace a sociální hnutí vnímají jako cíl vzdělávání podporu vzdělávaných ve schopnosti bojovat o svá práva či o práva jiných. A v neposlední řadě se stejným tématem zabývají také akademičtí pracovníci, kteří se snaží o reflexivní přístup zviditelnování hodnot, které jsou lidskoprávním vzděláváním zprostředkovávány.

Nicméně i přes tyto odlišnosti se autoři pokusili o vymezení základních charakteristických rysů lidskoprávního vzdělávání. První z nich je „vzdělávání o lidských právech“ – to cílí na kognitivní rovinu a orientuje se na znalosti o základních dokumentech a principech lidských práv. Ta jsou zde chápána primárně jako právní systém. Druhá část „vzdělávání prostřednictvím lidských práv“ se zaměřuje na prostředí, ve kterém je takové vzdělávání realizováno: zda mají všichni rovnou příležitost zapojit se do debaty, zda se i v kontroverzních případech komunikuje s úctou, věcně a otevřeně, apod. Poslední částí pak je „vzdělávání pro lidská práva“, které cílí na oblast dovedností. Vzdělávání by mělo být podporováno v samostatném a kritickém myšlení, k empatii a schopnosti iniciovat změnu jak ve svém bezprostředním okolí včetně vzdělávací instituce samotné, tak ve společnosti. Také je třeba nezapomínat, že právo na to být vzdělávan o lidských právech patří také mezi lidská práva. Cílem takto pojetého vzdělávání je pak

„jednání“ či „akce“ – tedy ochota a schopnost účinně bránit porušování lidských práv ve společnosti či se zasazovat za jejich rozšíření i na skupiny obyvatel, které nemají rovný přístup k lidským právům.

Jako výchozí pozici k tématu vztahu historického a lidskoprávního vzdělávání pojmenovávají autoři tři typy vztahů mezi nimi. Prvním z nich je „propojení obsahu“. Tento vztah je charakteristický tím, že se spojuje pouze obsah obou vzdělávacích oblastí. Typicky, pokud učitel využívá příklady z historie jako ilustraci porušování lidských práv bez hlubší znalosti historického kontextu. Druhou cestou propojení je pak „doplňující“ přístup, kdy jeden nebo několik aspektů jednoho přístupu je přidáno do druhého, ale jeden z nich vždy zůstává dominantní. Posledním – dle autorů knihy ideálním – přístupem k propojení obou typů vzdělávání je „kombinovaný“ přístup.

Z empirického výzkumu více než 250 vzdělávacích projektů z přibližně 160 institucí, vyplynulo, že nejčastějším propojením obou přístupů je „doplnění“, kdy historické události jsou používány jako podklad k debatě o lidských právech. U části historických vzdělávacích projektů pak autoři zjistili, že lidská práva jim slouží pouze jako legitimizace konkrétního tématu, nikoli jako specifický přístup ke vzdělávání.

Projekt zmapoval také nejčastější rizika spojená s kombinováním obou přístupů. Prvním je obava z ideologizace a politické instrumentalizace lidskoprávního vzdělávání. Ta se zakládá na západním původu lidských práv a na podílu této ideje na šře-

ni „západní hegemonie“. Jako příčinu tohoto typu ideologizace vidí autoři přílišný důraz na dějiny myšlení, které zakrývají problémy a rozdíly při zavádění lidských práv v různých státech Evropy i mimo ni. Druhým rizikem je relativizace, často spojovaná s tématem holocaustu. Ta nastává podle autorů tehdy, když jsou exemplární případy porušení lidských práv postaveny mimo jejich historický kontext či nevhodně srovnávány. Autoři mysleli také na praktický rozměr lidskoprávního vzdělávání a upozorňují, že někteří didaktici nepovažují běžnou školní výuku za vhodné prostředí pro toto téma, protože jde o příliš normativní prostředí.

Druhá část knihy nabízí představení vlastního konceptu autorského týmu knihy. Jeho hlavním přínosem má být: „... podpora vědomí o změně. Toto povědomí má dva rozměry: prvním je schopnost vyprávět o historické změně a druhým je posilování kompetencí pro změny v současné společnosti, založené na povědomí o lidských právech, které bere do úvahy jejich vlastní vnitřní odlišnosti a historicitu“. Jako důležitý princip pro „combined approach“ autoři zdůrazňují inkluzivní nastavení podmínek pro vzdělávání, které má být přístupné všem. Tematicky pak vycházejí z dějin 20. století, které charakterizují na jedné straně jako velmi násilné období a na druhé straně jako na období rozvoje lidských práv a případů úspěšné emancipace některých skupin.

Pro hodnocení knihy jakožto celku je třeba vytknout před závorku, že autoři se již v předmluvě obrací k velmi rozmanité čtenářské obci, pokrývající učitele střed-

ních škol, muzejní pedagogy, vzdělavatele pedagogů či lektory neformálního vzdělávání a také akademickou obec. Z této perspektivy se nabízí několik možných modelových čtení. První je na úrovni metodologické či didaktické: zde autoři předkládají reprezentativní souhrn dosavadních debat i vzdělávací praxe, podaný velmi srozumitelným způsobem a opřený o empirický výzkum. Formulace jejich vlastního přístupu pak tuto část podnětně rozvíjí. Motiv změny jakožto jeho základ se zdá být velmi srozumitelným a stabilním průsečíkem mezi historickým a lidskoprávním vzděláváním, který je dostatečně obecný, aby umožňoval aplikaci na různorodá témata, formy vzdělávání i regionální kontexty. Na druhou stranu lze, jako možné východisko pro kritiku „konceptu změny“, jmenovat autory, kteří upozorňují na oslabování lineárního prožívání času (např. F. Hartog, R. Koselleck). Pakliže by tyto teze byly platné, představa o změně nemusí být tak samozřejmou součástí našeho uvažování, jak předpokládají autoři knihy. Samotná možnost „změny“, „emancipace“, případně „revoluce“ by se měla stát předmětem debaty.

Praktické části se od sebe velmi liší. Zatímco části o vzdělávání pedagogů a aplikace kombinovaného přístupu v neformálním vzdělávání jsou velmi konkrétní, nabízejí dostatečně podrobné aktivity i jasnou strukturu, kterou lze snadno převzít do vlastní praxe, kapitoly věnované vzdělávání v muzeích a památkách a na středních školách jsou obecné, nabízejí inspiraci v podobě odkazů na internetové stránky, aniž by se jim hlouběji věno-

valy, a velký prostor zabírají témata, která se dají od učitelů a muzejních pedagogů očekávat automaticky (plánování, schopnost práce s kurikulem). Oba tyto moduly mohou být inspirativní spíše pro zájemce o vývoj nových lekcí, ať již z řad studentů pedagogiky, či pedagogů či didaktiků, než pro čtenáře, který stojí o „použitelnost“ typu: „přečti a uč“.

Tato nevyváženost vyniká především ve srovnání s vysokými nároky, které autoři publikace kladou na propojování historického a lidskoprávního vzdělávání. Přestože řada příkladů v publikaci se týká holocaustu, je třeba zdůraznit, že aplikace principů projektu Change, vyžaduje vysoké nároky na znalost metody a zároveň také znalosti o vývoji a šíření konceptu lidských práv. Například zatímco v případě holocaustu jde často o známá fakta, připravit vzdělávací program o lidských právech v socialistickém Československu by vyžadovalo náročnější přípravu zahrnující nejen téma Charty 77 a dalších opozičních skupin, ale také roli lidských práv v ideologickém soupeření Východu a Západu ve druhé polovině 20. století.

Po metodologické a didaktické stránce dokáže publikace nabídnout čtenáři dostatečnou oporu pro rozvoj propojování historického a lidskoprávního vzdělávání. V tomto ohledu jde o aktuální, přehlednou publikaci, která jistě stojí za přečtení. Po materiálové stránce pak spíše vyzývá k doplnění a aplikaci na různá historická témata v různých vzdělávacích situacích.

Mgr. Václav Sixta,

Ústav pro studium totalitních režimů